

EINDE VAN DE GENTSCHEN TWIEDEKKER?

Kaak, kaak, nen lobal!

Op 9 juni, een zwoele zondagavond, waarop iedereen wel eens blijft hangen, haakte omstreeks 20 voor 10 's avonds de ballon van Christian Rodriguez zich vast aan het kruis van de St.-Jacobskerk. De ballon was van op de Watersportbaan opgestegen met twee Antwerpse passagiers. De drie inzittenden konden via een gat in het schaliedak door de brandweer van uit de binnenkant van de torenspits gemaakt, na drie kwartuur bevrijd worden.

MAREC

N.a.v. de aanvaring van de torenspits van St.-Jacobs, tekende Marec, pseudoniem voor Marc De Cloedt, in juni 1996, deze leuke karikatuur in dagblad "Het Volk".

(Met toestemming van de auteur)

Niets nieuws onder de zon

Luchtballonnen zijn altijd wel al sinds de laatste decennia van de 18de eeuw in het Gentse luchtruim te zien geweest. Het waren de Franse Broers Jacques-Etienne en Joseph Michel Montgolfier die in 1783 de eerste heteluchtballon, de "Montgolfière", construeerden. De "lochtbal" was van papier vervaardigd waarbij de stijfkracht werd verkregen door de lucht in de ballon d.m.v. een in de gondel opgestelde warmtebron te verhitten. De ballon had daartoe een lange slurfachtige opening aan de onderkant.

Het gezegde indachtig: "als het in Parijs regent, druppelt het bij ons", waren reeds in december van datzelfde jaar ook te Gent proefnemingen begonnen.

Het weekblad "Den Vlaemschen Indicateur" (Vl. Ind.) schrijft op 6 december 1783:

"Een wolke wagen of logtbal wordt opgelaten in den hof van den heer de Ligny bij de Rijke Claeren, de luchtbal viel te Deurle. Ingangsprijs eene halve kroon; voor de officieren drie schellingen; de opbrengst was bestemd voor het doen van, nieuwe proefnemingen."

En op 16 april:

Proefneming met eenen luchtbal van 224 duymen cubik, wegende ydel 23 oncen door de heeren J. Vander Eecken, J. Eggermont en P.E. Rainbeaux, in den hof van den heer 't Kint op de Visscherij; de proef gelukt niet altewel ten gevolge van eenige plooiën welke in het verniste omhulsel blijven."

Men zou de proef op 1 mei 1784 herhalen. Deze keer was aan de "luchtbal" een mandje vastgemaakt met een briefje.

"De luchtbal viel te Parick, bij Geeraardsbergen om 7 uur 's avonds."

Men vermoedt dat het deze keer niet ging om een heteluchtballon, maar om een tuig gevuld met waterstof.

13 februari 1785: de maandag voor "aschdag"

"Op den Vrydagmarkt wordt om 3 uur namiddag een luchtbal opgelaten in baudruche of darmnetten en gevuld met waterstofgas.

Deze luchtbal viel om 4 1/2 uur te St.-Isbergen, dicht bij de stad Acre in Artois; de pastoor dezer parochie zond den brief terug welke men aan den ballon gehecht had."

(Vl. Ind.)

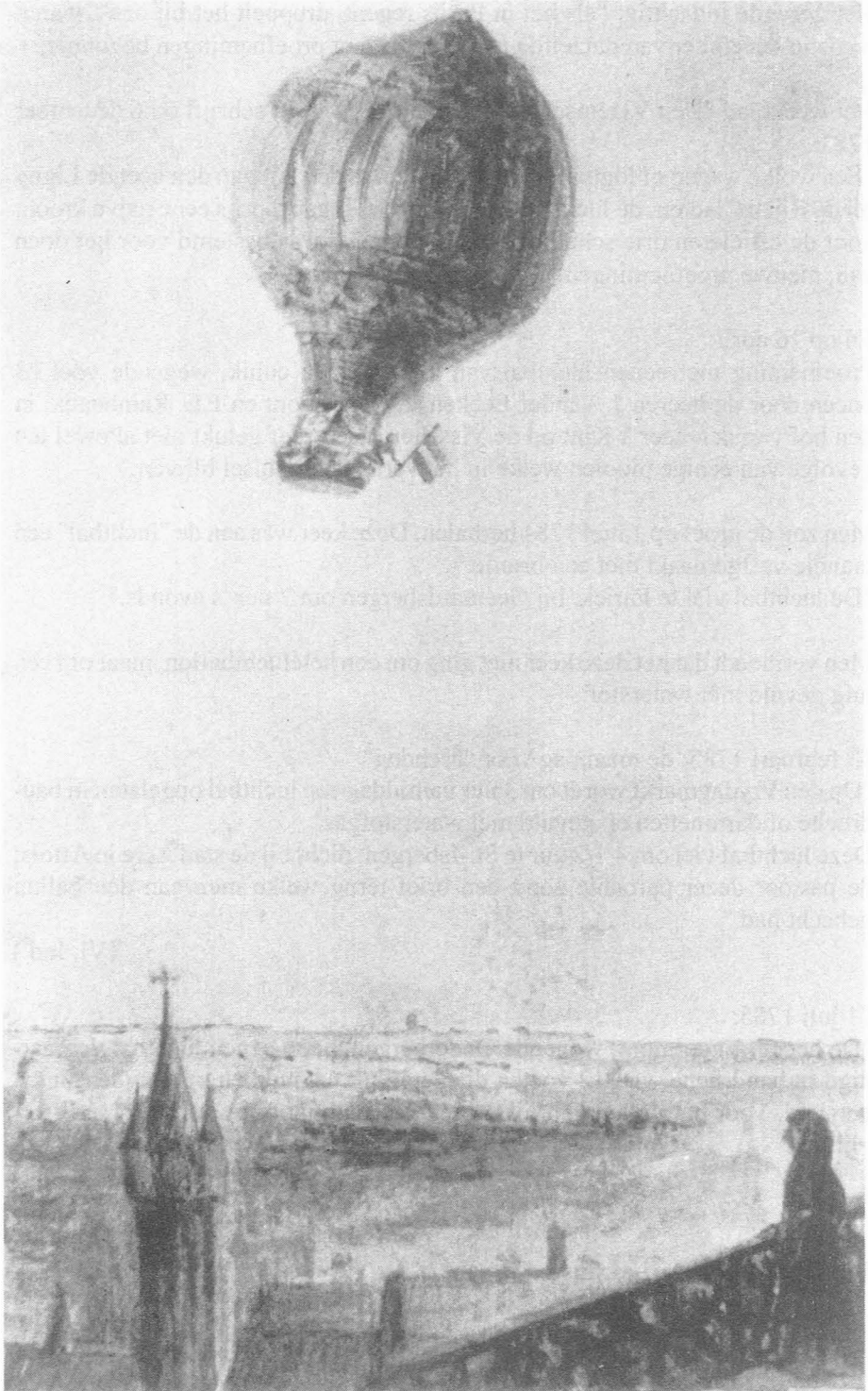
21 juli 1785:

"De heer J. Eggermont, wonende Onderbergen, heeft eenen luchtbal vervaardigd in baudruche, van 12 voeten diameter, uit 64 stukken, met zijden linten versierd. Voor het vullen gebruikte men 3 vaten met olie van vitriol en ijser-vijlsel."

(Vl. Ind.)

Blanchard komt zijn kunsten tonen

Alle vorige proefnemingen te Gent waren met onbemande "locht-ballen" gebeurd. Blanchard zou daar verandering in brengen.

19 november 1785. De luchtballon van Blanchard boven het Belfort te Gent. De vlag zou na de vlucht aan de bisschop van Gent geschonken worden.

Aquarel uit het dagboek Ed. Caillon (HSG. 14248) deel 3 (1780-1789) p. 127, Handschriftenkabinet Univ. bibl. Gent.

30 oktober 1785:

"Sedert eenigen tyd spreekt de gansche bevolking van eene luchtballonopstijging door Blanchard.

Heden worden de luchtbal, de valscherms of parachute, de mand, enz... tentoongesteld in de groote zaal van het Gravenkasteel.

Inkomgeld: een schelling wiselgeld"

(VI. Ind.)

Voor de aangekondigde opstijging kon men kaarten kopen voor een halve kroon bij madame St.-Flour, "buraliste van den schouwburg van St.-Sebastian".

Doortastende veiligheidsmaatregelen

Reeds de 18de november 1785 neemt het stadsmagistraat doortastende veiligheidsmaatregelen, laat plakkatens aanplakken en zoals naar gewoonte met de trompet omroepen. Zij delen mee dat:

Alzoo den Heer Blanchard op morgen den 19. dezer maend November 1785, bestemd heeft met zynen LOCHT-BAL in het Beluyk der Byloke dezer stad te doen eene Proefneming, en dat het te vreezen is dat door de groote affluentie van volk, die deze Experientie ontrent de gezeyde plaetse zal verzaemelen, inconventiën zouden kunnen ontstaen. ZOO IS 'T, dat HEER ende Weth, om de zelve te preveniëren, geordonneert ... hebben, ... by Dezen: Dat op morgen den 19. dezer maend zich niemand naer den negen uren voormiddag, met Peirde-Koetse, ofte ander Rytuyg, hoegenaemd, en zal mogen bevinden langs den kant van de Byloke, tusschen het Canael (Coupure) en de Vesten (huidige Martelaarslaan), op pene van 30. Carolus Guldens.

Voords dat er op dezelve Boete niemand in den gemelden voormiddag, tot den tyde, dat de gezeyde Proefneming zal geëyndigd wezen, met Peird ofte eenig Rytuyg en zal mogen passeren langs de bruggen, liggende over het gemelde Canael in den Akker (Ekkergem) ten welken effecte deze bruggen zullen afgesloten en daer omtrent eene Wacht worden gestelt.

Ordonnerende eyndelinge, dat alle de Voituren ofte andere Rytuygen ten tyde voorzeyd, zullen moeten opkomen langs S. Agneeten, (brug a.d. Lindelei, Voormalige stapelhuis- of Entrepôtbrug) en van daer hunnen weg voordzetten langs den kant van de Ypper-Straete (Iepenstraat, Coupure Rechts) ook op pene ... (van de voorgeschrevene Boete." (1)

Geen "gazze" genoeg

Een Gentse dame, mevrouw de L'Epinaard, had zich in de "Vauxhall", waar het hele gebeuren plaats had, aangeboden om samen met Blanchard de luchtreis

mits betaling mee te maken, doch "gebrek aen vitriol heeft hier beletzel aen gesteld" schrijft Caillon. Daardoor was de ballon in de onmogelijkheid meer dan een persoon in de lucht te houden.

"Onder den toeloop van een overgrote menigte volks"

In zijn dagboek geeft Caillon een zeer uitgebreid en gedetailleerd verslag van Blanchards expeditie:

Heden, 19sten heeft den heer Blanchard, ingesetenen van Calais en gepensionneerden des Konings van Vrankryk, alhier in de byloke zyne zesthiende lucht-reize gedaen met den besten uytval, die men konde wenschen, ten bywezen van onzen Eerweirdigsten heer bisschop van veele persoonen van hoogen rang, en onder den toeloop van eene overgrote menigte volks, zoo inzetene als vremdelingen, die van alle de omliggende steden en plaetsen waeren aengekomen, om deze proefneming te zien, zynde de eerste (bemande vlucht) die in onze stad geschiede.

Den Luchtballon om twaalf uren en half's middags gevold zynde, heeft men de koorde afgesneden, en den gemelden heer in zyne Gondole gezeten, is met de uysterste snelheyd en tot volkomen genoeg en om hoog gerezen, met zyn vaandel, alle de aenschouwers groetende, zynen tocht stierende noord oost waerd, dweers over de stad alwaer men hem zeer haest uyt het gezicht heeft verloren.

Blanchard heeft van zijn ballonvaart zelf een proces verbaal opgesteld.

"Proces verbaal van dhr. Blanchard

Het was een ure min vijf minuten volgens mynen Uurwyzer, als wanneer ik in de Byloke alleen opging. Dewyl den wind zeer hevige was, en dat denzelven my recht over de stad Gent dreef, vertrok ik met de nodige rupture van evenwicht om spoediglyk tot aen de wolken te klimmen. In dry minuten tyds kwam ik op die hoogte, doch voor alleer ik in de wolken was, wierp ik myne parachute uyt, aen welke eenen hond hing. (2)

Dewyl ik in de wolken rees, niettegenstaende ik myne kleppe (soupape) openhield, verloor ik mijne parachute; die stillekens nae beneden daelde uyt het gezicht. Voor alleer ik in de eerste wolke kwam, bemerkte ik mengvuldige waters, die my omringden. Ik trok door eene zachte locht, doch vervolgens voelde ik eene hevige koude, altyd met groote snelheyd klimmende, deweyl de zonne de inflammable locht dusdaniglyk dede opzwillen, dat mynen bal die op verre nae niet vol was geweest, in eenen oogenblik gevold was zonder dat de kleppe en het Aehangsel bekwam waeren, om eenige locht te doen verliezen. De koude wierd zoo hevige dat ik genoodzaekt was in den Bal te kruypen en van het aehangsel een slach van mantel te maeken. Deweyl ik gestaediglyk rees, en dat ik by middel van myne werktuygen zag, dat ik omtrent 32.000 voeten van

de aerde was, nam ik myn Vaendel uyt de Gondole, stak met hetzelfde menigvuldige gaten in den bal en scheurde het onderste deel in stukken, om de inflammable locht te doen verliezen, het welk my zoo wel gelukte, dat ik in vier minuten tyds op de wolken daelde met dusdanige snelheyd, dat ik het hoofd uyt de Gondole niet konde steken, zonder te hooren eene schrikkelyke schuyffeling vande locht, die my groote pyne aen ooren en ogen veroorzaakte.

Seffens onder de wolken gedaeld zynde, zag ik de zee en de rivieren, die my omringden, om welke te vermyden, ik spoediglyk moest nederkomen: doch ik moest te gelyk een val breken, want de wynige inflammable locht, die my was overgebleven, was onder de wolken dusdaniglyk ingekrompen, dat het bovenste deel van mynen Bal, het welk geheel was gebleven, maer eenen diameter van 10 à 12 voeten vertoonde. Hier op maekte ik eenen knoop in het onderste van het aenhangsel, en mynen bal van onder ingedouwen zynde, nam de gedaente van eene Parachute, met welke ik schielyk nae beneden kwam."

"Mijn bal viel plat ter aerde."

Ook hij bleef bijna met zijn ballon aan de kerktoren hangen, maar kon die op het laatste ogenblik nog ontwijken...

"nochtans bleef ik onder de weg eenen oogenblik in evenwigt, en de koorden van ter zyden wig trekkende, zag ik onder my een slach van Eyland met eenige Huyzen en eene kerke, welkers toren, waer op ik stond te vallen, ik behendiglyk vermydde, myn anker vervolgens uytgeworpen hebbende, raekte den hoek van eene hutte, die ik doorschuidde; een weinig voorder rukte het eenige kleyne boomen en Haegen uyt den grond, tot dat het zelve eyndelyk vast raekte aen het Hekken van een boeren Pachthof, alwaer de Hoenders en het vee een schrikkellyk getier maekten, ook kwaemen de knechten en Maerten (meiden) met schrik en vreeze bevangen, uytgelopen, overtuygd roepende tot den boer: ziet, baes, de weirelt vergaet... al vuur en vlamme! want zy meynden dat God uyt de wolken kwam, om de weireld te doen vergaen, waer op ik hunne benauwdheyd ziende, riep dat zy niet bange moesten zyn. Dewyl myn anker het gevat deel niet konde weg rukken en dat de koorde te sterk was, brak den hoepel waer aen de koorde was vast gemaekt, aen stukken en mynen bal, ofte beter te zeggen, mynen parachute, ontmoette eenen geweldigen schok en vatte eenen hevigen wind, die my meer als 1.200 voeten hoog dreef, van waer ik, ten besten doenlyk, zachtjes neder kwam aen een versch geploegd land.

Mynen bal viel plat ter aerde, dewylden zelven geene macht genoeg meer had, om zig op te houden, en ik kwam uyt de Gondole. Daer waeren noch omtrent 3 à 400 voeten cubicq inflammable locht in mynen bal, die zig, door het opzwillen der zelve locht, wederom oprichtte en van onder eenen draeywind vatte, waer ik seffens nae mynen Gondole sprong, doch den wind was zoo he-

vig dat ik meer als 300 voeten hoog wierd opgeheven, hangende met de handen aen de Gondole; even wel geraekte ik met groote moeyte daer in; dede myn Getuyg nae beneden komen, by welke gelegendheyt ik langs de aerde sleepte zoo snel, als eenen pyl kan vliegen, en ik vond my eyndelyk genoodzaekt myn geheel getuyg te verlaeten, om de dood te ontgaen, die ik zekerlyk niet zoude hebben kunnen ontsnappen, indien ik langer in de Gondole hadde willen blyven; hierom maekte ik eenige koorde los en by den eersten stoot die myn getuyg tegen de aerde gaf, sprong ik uyt de Gondole. Ik zag mynen verlaeten Bal vervolgens verscheyde mael omdraeyen, en ik meynde, dat den zelven ter aerde zoude gevallen hebben, doch den wind was nog zoo hevig, dat hy wierd gedreven nae zee, waer in hy is gevallen gelyk ik naederhand door het procès verbal der équipage van een hollands schip (3) hebben vernomen.

Geheel myn lochtgetuyg is aen stukken, doch ik hebbe geene de alder minste wonde ofte kneuzinge bekomen. Mynen uurwyzer teekende kwaert naer een ure, als wanneer ik op het land was gesprongen; dus hebbe ik in twintig minuten tyds afgeleyt thien mylen in de lengde, omtrent acht mylen omweg, en vyf mylen in het op- en aegaen.

Insaken der waerheyd, hebbe ik dit ondertekent"

Geteekend, Blanchard

Den duvel aan een koordeke

Over de geparachteerde hond lezen we bij Caillon:

"Den Heer Blanchard op zekere hoogte gekomen, heeft eenen parachute uytgeworpen, aen welken eenen hond was vastgemaekt, die onbeschadigd is neder gekomen ter Parochie van Wachtebeke, twee mylen en half van deze stad; In den oogenblik, dat de parachute met den hond nederviel, kwamen verscheidene boeren toegelopen, roepende, dat het den Duyvel was, die uyt de wolken daelde. Eenen koey-wachter, wat stouter zynde, naederde en maekte het teeken des kruys zeggende dat hy aen de pooten herkende dat het eenen hond was. Hij nam den zelve al bevende met zig, leyde hem voor het vuur en gaf hem melk te drinken, en bragt hem vervolgens nae de stad."

"Daer voorder in zee gevlogen."

Over het opvissen van de ballon wordt ook nog enige toelichting gegeven:

"Den luchtreyzer is nedergekomen ter Parochie van Hontenisse, land van Hulst, in welke Plaetse den zelven heer, naer het grootste gevaer geloopt te hebben zynen luchtbal heeft moeten verlaeten, zynde den zelven van daer voorder in zee gevlogen en opgevischt door de equipage van eene hollandsche Bric, die langs dien kant ten anker lag."

"Toi, le plus grand des Aeronautes Nouveaux,..."

Daarmee was de kous nog niet af. Men moet bedenken dat de prestatie van Blanchard in die tijd op de mensen toch behoorlijk wat indruk moet gemaakt hebben. Het was de pionierstijd van de luchtvaart en men keek naar deze wetenschappers - ontdekkingsreizigers - avonturiers - luchtvaarders op zoals men dat later ook zou doen met epigonen als de Wrights, Louis Blériot, Charles Lindbergh, John Glenn of Youri Gagarin.

Maandag 21 november 1785 keert Blanchard naar Gent terug. Hij schenkt het vaandel dat zijn luchtbal versierde aan de bisschop die hem in ruil een gouden snuifdoos overhandigt.

's Avonds woont Blanchard een vertoning bij in de schouwburg van Sint Sebastiaan waar hij het voorwerp is van allerlei blijken van bewondering. Men zet de "stuntvlieger" een rozen- en een lauwerkroon op het hoofd en verscheidene artiesten, waaronder dhr. Marion, dragen een gelegenheidsdicht voor, waarin Blanchard letterlijk en figuurlijk de lucht ingeprezen wordt met de gevleugelde woorden:

Nouveau Jason, Dominateur des Mers;
Toi, qui Règne dans l'Empire des Airs;
Qui, méprisant et les vents et l'Orage
De Colomb & de Cooock surpasse le courage
De ce Peuple enchanté, par tes hardis travaux
Toi, le plus grand de nos Aeronautes Nouveaux,
Blanchard, de tous les coers reçois le juste hommage,
C'est le prix de l'honneur, c'est le prix du Courage.

Na de vertoning is er nog banket en bal. (4)

"Wolkenwagens" oplaten was toen echt al een sport geworden!

Ze zoen da moeten verbiejen!

In een eerste reactie bij het ballon-ongeval dacht de Gentse burgemeester Frank Beke er aan de ballonvaart boven Gent aan banden te leggen maar op 20 juni besloot het schepencollege en (in hoofdzaak) het Bestuur der Luchtvaart de vluchten toch niet te verbieden zolang men 300 m boven het hoogste punt van de bebouwde kom blijft.

Het idee van zo'n verbod is helemaal niet nieuw. Daar waar Frank Beke niet slaagde in zijn opzet de ballonnen boven de stad weg te houden, slaagde het Gentse stadsmagistraat er wel in om op 12 juni 1786 "Locht-tuygen met vuer" totaal uit het luchtruim der Oostenrijkse Nederlanden te bannen.

Om ongelukken en misbruiken te vermijden verbood Jozef II voortaan "wolkenwagens" op te laten met vuur. Gasballons mochten wel nog.

"De wind deed de ballon vervaarlijk tegen de wand van de torenspits van St.-Jacobs bengelen" schreef "De Gentenaar" op maandag 10 juni.
Foto Armand Verschraegen (Copyright - Met toestemming van de fotograaf)

Toen werd nl.

"Gepubliceerd ten stad-huyse van Gend, (...) dezen 12 juny 1786." de "Ordonnantie van den Keyser Raekende de Ballons ofte locht-tuyghen met Vuer genoemt Montgolfieres".

Het zou je maar gebeuren dat zo'n vliegende brandbom op je (houten!) huis of je korenakker terecht komt... Jozef II vaardigde daarom op 26 mei 1786 onderstaand plakkaat uit. Het "absolutelyck" verbod was ingegeven door zijn bezorgdheid omtrent het brandgevaar bij het neerstorten van dergelijke tuigen. Naast de boete van de in die tijd reusachtige som van 500 gulden, diende de overtreder ook nog in te staan voor het vergoeden van alle veroorzaakte schade.

Ziehier wat de ordonnantie zegt:

"Syne Majesteyt hebbende in aendacht genomen het perykel van het Vuer aen het welk soo de Huysen en andere Gebouwen van de Steden en van het Plat-Land, als de Aerd-Vruchten onderhevig syn door den val der Ballons ofte Locht-Ballen aen dewelke wordt vastgemaekt een Comfoor met Vuer ofte andere brandende materien, en willende voorkomen de onheylen en de ongelucken die daer uyt souden kunnen voortskomen. Sy heeft, (...) verboden en verbied absolutelyk aen alle Persoonen van wat staet ofte conditie sy kunnen wesen, te maeken en te laeten opgaen Ballons ofte Locht-tuygen met Vuer ofte met andere brandende Materien, op pene van eene amende van vyf hondert guldens, en van daer-en-boven in-te-staen voor alle schaede de welke door den val van diergelyke Ballons ofte Locht-Ballen soude kunnen veroorzaekt syn geweest."

In 't Gentsch blijven hangen

Dat "lobals" niet alleen aan kerktorens, maar ook in het Gentse dialect blijven hangen, moeten de volgende woorden en uitdrukkingen bewijzen:

Van iemand van wie men niet weet tot welke nationaliteit hij behoort zegt men: "Hij es geboren in ne lobal." Als er iets wonderlijks, iets buitengewoon gebeurt: "goat er doar ne lobal omhuuge". "Azuu goat de lobal niet omhuuge!" betekent: "da zijn gien doeninge", zo wordt er niet gehandeld. Wie een grote hoge zijden klak of muts droeg "hoa zaane lobal an". "Nen opgebloazene, een bloaze, nen dikke nekke, een chiquépulle" of "een blague" ... was "ne lobal". "Ne lobal" of "nen ballon" is ook synoniem voor "dikke, dikzak, vetzak, hij es dikkevet,..." Een dik vooruitspringend buikje of "een tonne" is "een lobalbuikske."

Ook als sloopsterm kent men "den ballon". Het is een bolvormige kurkzak die dient als wrijfhout om tussen wal en schip te hangen. Thans beter bekend als defender of fender.

Je van Gend, ter presentie van
M^{her} François-Bernard
Jeune d'Allegeersbecque en
de For. Guillaume Pycke
Commissarissen uyt den Coll
gie, ten overstaene van de
Heere Onder-Bailliu deze
Stad, door den onderschreve
Secretaris, dezen 12. Juny
1786.

Ondert. J. J. vander Bekk

ORDONNANTIE VAN DEN KEYSER,

*Raekende de Ballons ofte Locht-tuygen met Vuer, ge-
noemt Montgolfieres.*

Van den 26. Mey 1786.

SYNE MAJESTEYT hebbende in aendagt geno-
men het perykel van het Vuer aen het welk soo de Huy-
fen en andere Gebouwen van de Steden en van het Plat-
Land, als de Aerd-Vruchten onderhevig sijn door den val der
Ballons ofte Locht-Ballen aen de welke word vastgemaekt een
Comfoor met Vuer ofte andere brandende materien, en willen-
de voorkomen de onheylen en de ongelukken die daer uyt sou-
den kunnen voortskomen, Sy heeft, by advis van haeren ge-
heymen Raede, en ter deliberatie van de Doorluchtigste
Gouverneurs-Generael der Nederlanden, verboden en verbied
absolutedyk aen alle perfoonen van wat staet ofte conditie sy
konden wesen, te maeken en te laeten opgaen Ballons ofte
Locht-tuygen met vuer ofte met andere brandende materien,
op pene van eene amende van vyf hondert guldens, en van
daer-en-boven in-te-staen voor alle de schaede de welke door den
val van diergelyke Ballons ofte Locht-Ballen soude kunnen
veroorzaekt sijn geweest.

Beveelt en ordonneert Syne Majesteit aen alle die het aen-
gaet hun daer naer te reguleren ende te conformeren. Gedaaen
tot Brussel den 26. Mey 1786. Was gearapheert, *Kulb. vt.*,
onderteeckent, *De Reul*, en ter zyden was het Cachet secreet van
Syne Majesteit gedrukt op eenen Ouwel overdekt met wit Papier.

*Aldus gepubliceert in't Consistorie van den Raede in Vlaende-
ren, present Commissarissen, Advocaten, Procureurs, Deurwaer-
ders, Messagiers ende meer andere Om-staenders, dezen 10. Juny
1786.* Was onderteeckent, J. B. BAUWENS.

Tot GEND, by PETRUS DE GORSIN EN ZONEN, Drukker van Zyne Majesteit.
Met Ofsroy ende Privilegie voor geheel het Graeffschap van Vlaenderen.

En uiteraard kon in Gent, waar zowat alle belangrijke gebeurtenissen bezongen worden, en waar we ze nagenoeg altijd zien vliegen, in onze liederenschat geen deuntje over "de lobal" ontbreken:

En ah! Rien, tsien, tsien, den ijzerdroad
De lobal die omhuuge goat.

Steekt Jan in 't mandeke,
Voert hem noar een ander landeke

En ah! Rien, tsien, tsien, den ijzerdroad,
De lobal die omhuuge goat (bis)

Hij hee zijn hoedje an,
En hij hee zijn hoedje an.

En ah! Rien, tsien, tsien, den ijzerdroad,
De lobal die omhuuge goat (bis)

Eddy "den Twiedekker" Levis

BIBLIOGRAFIE

- Prosper Claeys: "Pages d'Histoire locale" deel 1, p. 18-23 verhaalt de luchtreis van Blanchard.
- Prosper Claeys: "Histoire du Théâtre à Gand" (H.T.G.).
- Ed. Caillon: "Gendtsche Cronycke" 1525-1835 19de eeuws, 4°, 11 banden, geïllustreerd met gravures, tekeningen, aquarellen, portretten, plans,... bevat ook talrijke originele documenten in handschriften druk. (HS.G.14248). Kabinet, handschriften en kostbare werken. Universiteitsbibliotheek Gent. Pp. 124 t.e.m. 133 (Caill.).

VOETNOTEN

1. (Caill.) deel 3 p. 124-125 origineel ingelast drukwerk (Stedelijke verordening).
2. In: "Den duvel aan een koordeke" meer daarover.
3. Meer daarover in: "Daer voorder in zee gevlogen".
4. (H.T.G.) deel 2, p. 183 en (Caill.) deel 3, p. 132.